

Регіональна політика

УДК 332.1:336:330.3

З.В. Герасимчук, І.М. Вахович

Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку

Надано теоретико-методологічне обґрунтування сутності та значення регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку. Визначено типи такої політики та сформовано механізми її реалізації.

Ключові слова: *типи регіональної політики, регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку.*

Кінець ХХ ст. ознаменував трансформацію людської свідомості в бік переосмислення необхідності руху суспільства за принципами сталого розвитку, в основі яких лежить гіпотеза збереження балансу трьох видів ресурсів: економічних, природних та людських. При цьому зменшення до критичного рівня будь-якого з них, навіть за високих показників інших, обов'язково призведе до виникнення проблем у суспільному розвитку. Необхідність запровадження принципів сталого розвитку при проектуванні розвитку національних економік поставила перед світовою спільнотою сьогодні завдання пошуку шляхів та механізмів їх реалізації на практиці. Вагомою складовою таких механізмів є фінанси як найбільш дієвий та ефективний інструмент забезпечення соціально-економічного та екологічного розвитку держави та її регіонів. Тому на сучасному етапі розвитку економіки України нагальною проблемою є переосмислення механізмів реалізації цілей сталого розвитку, теоретико-методологічне обґрунтування ролі та значення у цьому процесі інструментів фінансової політики. Глибокі регіональні диспропорції в соціально-економічному та екологічному розвитку держави зумовлюють актуальність розробки наукових засад забезпечення збалансованого розвитку регіонів шляхом формування та реалізації політики фінансового забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні.

Широке коло питань проблематики сталого розвитку регіонів, регіональної політики, механізмів фінансового забезпечення регіонального розвитку розробляють провідні вітчизняні наукові школи, чий теоретичний та емпіричний матеріал є достатньо репрезентованим у науковому відношенні як передумова нашого дослідження. Вивчення питань регіональної політики, як правило, стосується теоретичних та прикладних проблем територіальної організації продуктивних сил, удосконалення соціально-економічних відносин у державі, її регіонах і населених пунктах, формування та використання конкурентних переваг держави і регіонів, організаційно-економічних механізмів регулювання територіального розвитку країни. Вивчення проблем політики фінансового забезпечення регіонального розвитку та механізми їх вирішення найчастіше стосується системи регулювання доходів та видатків місцевих бюджетів, трансформації міжбюджетних відносин, бюджетного планування та прогнозування, фінансового механізму природокористування,

---

© З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, 2008.

проте цілісного обґрунтування регіональної політики, як інструмента фінансового забезпечення реалізації цілей сталого розвитку регіону, не відбулось. Залишаються відкритими питання досягнення збалансованого розвитку регіонів та зменшення регіональних асиметрій в їх фінансовому забезпеченні, визначення фінансових потреб регіонів та аналіз загроз задоволенню цих потреб, прогнозування, моделювання і здійснення заходів, які б мінімізували ризики при їх виникненні, оптимізації розподілу фінансових потоків регіону за пріоритетними напрямками сталого розвитку в умовах їх обмеженості, обґрунтування критеріїв оцінки результативності регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку України.

Складність, недостатня вивченість та невирішеність на теоретичному, методологічному та прикладному рівнях питань переходу регіонів України до сталого розвитку та фінансового забезпечення реалізації його цілей зумовили вибір напрямку даного дослідження, підтверджують його актуальність, визначають мету та завдання. Мета статті полягає у розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій переходу до сталого розвитку регіонів України на основі формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення соціальної, економічної та екологічної сфери.

На основі теоретичного аналізу концепцій екологізації та соціалізації економіки можна виділити три основні підходи дослідження концепції сталого розвитку: екологоцентричний, соціоцентричний та економікоцентричний. За екологоцентричним підходом дослідження сталого розвитку увага акцентується переважно на екологічній складовій, що пов'язується з оптимізацією діяльності стосовно біосфери, пропагується збереження природних ресурсів та допускається один із шляхів до цього – скорочення темпів економічного зростання. Недоліком даного підходу є неврахування наростаючих потреб людства, що унеможлиблює призупинення економічного зростання. Прихильники економікоцентричного підходу розглядають можливості забезпечення потреб поколінь за допомогою економічного росту, допускають взаємозаміну ресурсів і знімають природні обмеження розвитку. Прогалинами такого підходу є пріоритетність економічних інтересів щодо соціальних та екологічних, що порушує гармонійне співіснування людини та навколишньої дійсності у стратегічній перспективі. За соціоцентричним підходом сталий розвиток можна розглядати як збалансований за соціальною та економічною складовими, тобто ставиться завдання оптимального управління сукупністю соціокультурного багатства, яким володіє цивілізація на конкретному етапі всесвітньо-історичного розвитку на основі прискорення темпів економічного зростання задля всебічного задоволення потреб людського суспільства. Недоліком такого підходу є опосередковане значення екологічної складової у забезпеченні потреб нинішнього та майбутнього поколінь.

Відповідно до запропонованих підходів, можна обґрунтувати засади сучасної моделі регіонального розвитку, що переходять із пошуку механізмів гармонізації в еколого-економічних чи соціо-економічних відносинах до пошуку механізмів гармонізації у соціо-еколого-економічних відносинах.

Оскільки екологічні, соціальні та економічні проблеми виникають саме на регіональному рівні, баланс рівноваги в державі може бути забезпечений лише за умови врахування регіональних особливостей, регіональної політики, розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку факторів виробництва. На основі проведеного аналізу підходів до дослідження сутності регіональної політики сталого розвитку, її можна розглядати як систему цілей, заходів та дій, спрямованих на взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів щодо забезпечення збалансованості економічної, соціальної та екологічної сфер регіону.

На основі дослідження взаємозв'язків соціальної, економічної та екологічної складових регіональної системи можна виділити основну умову забезпечення їх узгодженості, що базується на виборі виваженої моделі фінансових відносин. З одного боку, саме нераціональна політика фінансового забезпечення спричинює суперечності у певній суспільній системі, адже кожен регіон (або його сфери – економічна, соціальна, екологічна) прагне отримати якомога більше, що можна зробити лише за рахунок інших регіонів чи сфер. Однак з іншого, – фінанси та характер їх розподілу і є тим інструментом узгодження інтересів та суперечностей, за допомогою якого здійснюється формування та перерозподіл валового внутрішнього (регіонального) продукту, в результаті чого досягається гармонізація його розподілу між окремими сферами та регіонами, що дозволяє зробити його найбільш дієвим інструментом впливу на рівень сталого розвитку.

Значна капіталомісткість соціальної та екологічної сфер регіонів за умови недостатньої результативності економічної сфери вимагає формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку, під якою будемо розуміти систему фінансових цілей, заходів, інструментів та дій органів державної та регіональної влади, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку регіонів шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за пріоритетними напрямками сталого розвитку. В основу формування регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку мають бути покладені ідеологія сталості (збалансованості) соціальної, економічної та екологічної сфер регіону у поєднанні з науковим пізнанням об'єктивних закономірностей їх функціонування, що дозволяє її розглядати, з одного боку, як інструмент реалізації цілей сталого розвитку, з іншого, – як наслідок та результат функціонування економіки, від чого залежить її ресурсне наповнення.

Серед джерел фінансового забезпечення сталого розвитку регіону одними із найважливіших виділяються бюджетні ресурси регіону. У цьому напрямі основний акцент повинен ставитись на активізації ендегенних факторів розвитку регіону. Важливим фактором на шляху до цього повинні стати децентралізація бюджетної системи, сталий розвиток територіальних бюджетів, збільшення в них частки власних засобів, розширення участі підприємницьких структур у забезпеченні населення суспільними благами та послугами, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів регіону.

Регіональну політику фінансового забезпечення сталого розвитку можна розглядати за функціональною ознакою та інструментарієм реалізації. За функціональною ознакою можна виділити такі основні складові регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку: фіскальна (яка у свою чергу включає бюджетну та податкову політики), інвестиційна та політика фінансової безпеки. За типами реалізації регіональна політика фінансового забезпечення розглядається як агресивна, помірна та консервативна (рис. 1).

З метою формування засад підвищення дієвості та ефективності регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку регіону можна визначити зміст принципів її запровадження у практику: чітке регламентування державного втручання у роботу територіальних органів влади; легітимність фінансового регулювання сталого розвитку регіону на основі діючих на території країни законодавчих та нормативних актів; соціальна спрямованість; гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; збалансованість розподілу фінансових ресурсів регіону на соціальні, економічні та екологічні цілі; регіональна ініціативність та дієздатність у формуванні рішень та заходів політики фінансового забезпечення сталого розвитку; адресний характер при

Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку як система стратегічних та тактичних заходів та інструментів, за допомогою яких органи управління виконують покладені на них функції із забезпечення збалансованого розвитку регіонів шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за пріоритетними напрямками сталого розвитку

Збалансування інтересів різних сфер, ефективність якого визначатиме фінансову міць держави, баланс між загальнодержавними, регіональними та особистими інтересами, соціальну, економічну та екологічну збалансованість

Функціональні види регіональної політики фінансового забезпечення

Фіскальна	Інвестиційна	Політика фінансової безпеки
Типи реалізації		
Агресивна	Помірна	Консервативна
Складові		
Агресивна		Консервативна

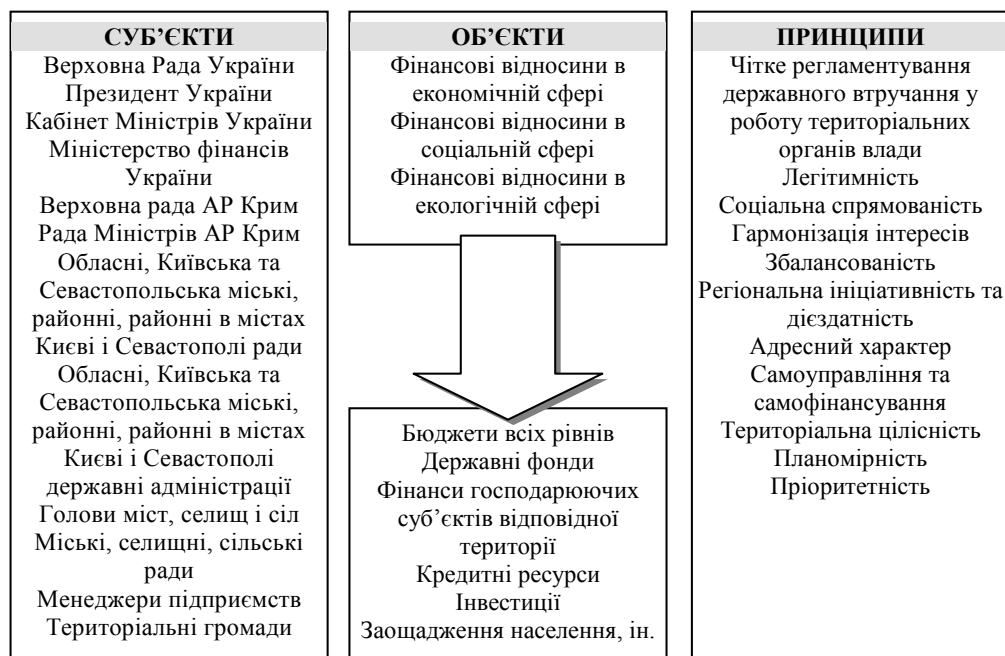

Рис. 1. Складові регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку

фінансовій підтримці реалізації цілей сталого розвитку, самоуправління та самофінансування через розкриття ендогенних факторів регіонального розвитку; територіальна цілісність; планомірність реалізації регіональної політики фінансового забезпечення; пріоритетність досягнення цілей регіональної політики фінансового забезпечення. Усі наведені принципи є взаємопов'язаними і лише разом забезпечують результативність регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку. На жаль, на сьогодні ми не маємо практичної реалізації наведених принципів, що негативно позначається на фінансовій політиці держави, економічній, соціальній і екологічній ситуації в Україні та її регіонах.

Формуючи регіональну політику фінансового забезпечення сталого розвитку через призму задоволення потреб нинішнього та майбутнього поколінь, в основу дослідження повинно бути покладено визначення та аналіз впливу факторів негативної дії на задоволення цих потреб.

Захищеність же регіону від наявних та потенційних негативних факторів та здатність їм протистояти характеризує категорія безпеки. Відповідно до чого можна зробити висновок, що регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку та його фінансова безпека мають одне спрямування. Розглядаючи поняття фінансової безпеки через призму регіональних інтересів сталого розвитку, можна виділити декілька ключових характеристик безпечного функціонування регіону: захищеність інтересів регіону; стійкість до впливу внутрішніх та зовнішніх негативних дій; стабільність соціально-економічної ситуації в регіоні на основі активної протидії впливу внутрішніх та зовнішніх загроз; збалансованість фінансових потоків за напрямками сталого розвитку регіону; спроможність регіону до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб регіону; забезпеченість регіону достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань фінансовими ресурсами; ефективність витрачання фінансових ресурсів на потреби функціонування регіональної економіки, соціального захисту та природоохоронних заходів.

Враховуючи виділені ключові ознаки, під фінансовою безпекою сталого розвитку регіону доцільно розуміти стійкий стан захищеності регіону, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих факторів на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку економіки, соціальної та екологічної сфер регіону. Серед факторів дестабілізуючої дії на рівень фінансової безпеки сталого розвитку регіону доцільно виділити внутрішні (що залежать від ведення внутрішньої регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку) та зовнішні (що спричинені веденням зовнішньої регіональної політики сталого розвитку).

Одним із основних завдань регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку є оптимізація обсягів фінансових ресурсів регіону, що спрямовуються на реалізацію цілей сталого розвитку. В умовах обмеженості фінансових ресурсів важливе місце на різних етапах реалізації політики фінансового забезпечення сталого розвитку належить розподільчим процесам, адже вдалий та обґрунтований розподіл коштів може стати основним інструментом вирішення нагальних завдань, що потребують першочергового вирішення, попередження або ліквідації наслідків кризових ситуацій тощо.

Мобілізуючи фінансові ресурси на реалізацію пріоритетних завдань, регіональна влада спроможна стимулювати розвиток економіки, соціальної та екологічної сфер регіону. Об'єктивна необхідність пріоритетності зумовлена суперечностями між зростанням потреб і фінансовими можливостями їх задоволення. Тому оптимізація за допомогою економіко-математичного апарату

напрямоків фінансового забезпечення соціо-еколого-економічного розвитку на сьогодні є надзвичайно нагальною проблемою, особливо крізь призму необхідності підвищення якості життя населення у регіонах України відповідно до світових критеріїв. За таких умов на перший план висувається завдання розумного розпорядження (розподілу) наявного фінансового потенціалу.

Формування пріоритетних завдань фінансового забезпечення вимагає певного методологічного та практичного підґрунтя, яким може слугувати отримана у процесі проведення теоретичного та аналітичного дослідження інформація. Такою інформацією, на нашу думку, повинні стати, в першу чергу, отримані дані з фінансового забезпечення соціальної, економічної та екологічної сфер регіонів за кожною із функціональних складових регіональної фінансової політики, що дозволяє на основі матричного підходу здійснити позиціонування регіонів України (табл. 1).

Визначені переваги та недоліки фінансового забезпечення кожного з регіонів дозволяють здійснити типологію регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку, для чого виділяється дев'ять типів політики, кількість яких може бути збільшена при інших комбінаціях отриманих результатів (табл. 2). Основним критерієм віднесення регіонів до певного типу є рівень фінансового забезпечення за напрямками сталого розвитку та функціональними видами регіональної політики.

Для *політики першого типу* характерний найвищий рівень фінансового забезпечення усіх складових сталого розвитку. Регіональну політику фінансового забезпечення сталого розвитку для регіонів даного типу можна визначити як агресивну за використовуваними інструментами і отриманими результатами та збалансовану за пропорційністю фінансового забезпечення напрямків сталого розвитку. Така регіональна політика фінансового забезпечення притаманна регіонам-лідерам, для яких є характерними щорічне підвищення рівня сталого розвитку, швидка зміна технологій, інноваційне спрямування економіки. У перспективі такі регіони зможуть забезпечити конкурентоспроможність національної економіки.

Політика другого типу характеризується достатньою фінансовою забезпеченістю, однак не за усіма напрямками сталого розвитку. Регіональна політика фінансового забезпечення даного типу є агресивною за інструментами і результатами та незбалансованою за напрямками сталого розвитку. За такої політики достатньо легко вибрати пріоритетні напрямки спрямування фінансових потоків. Така політика, як правило, притаманна регіонам, які досягли певного рівня розвитку при нераціональному використанні їх ресурсів. У короткостроковій перспективі такі регіони мають реальні шанси досягти збалансованості регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку.

Третій тип регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку притаманний регіонам із однополярним спрямуванням фінансових потоків, що зумовлене або їх обмеженням, або ж нераціональним встановленням цільових орієнтирів регіонального розвитку. За такого типу політики спостерігається високий рівень забезпеченості одного з напрямків сталого розвитку, тоді як за іншими напрямками фінансове забезпечення здійснюється на середньому рівні. У довгостроковій перспективі такі регіони мають достатні шанси досягти збалансованості регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку.

Четвертий тип регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку (помірно-збалансований) характерний для регіонів із середнім рівнем фіскального та інвестиційного забезпечення усіх напрямків сталого розвитку,

Таблиця 1

Інтегральна оцінка фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів України

Регіони України	Інтегральний індекс фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів		Інтегральний індекс інвестиційного забезпечення сталого розвитку регіонів		Інтегральний індекс фінансової безпеки регіонів		Інтегральна оцінка фінансового забезпечення	
	Індекс	Рейтинг	Індекс	Рейтинг	Індекс	Рейтинг	Індекс	Рейтинг
АР Крим	0,41	12	0,247	8	0,773	1	0,69	10
Вінницька	0,32	20	0,127	23	0,680	21	0,53	22
Волинська	0,31	21	0,145	20	0,644	27	0,52	24
Дніпропетровська	0,61	2	0,332	2	0,762	3	0,86	2
Донецька	0,56	3	0,222	13	0,758	4	0,75	3
Житомирська	0,28	26	0,113	26	0,670	26	0,49	26
Закарпатська	0,36	16	0,189	16	0,681	19	0,60	16
Запорізька	0,53	4	0,242	10	0,714	9	0,73	6
Івано-Франківська	0,44	9	0,255	7	0,681	18	0,69	9
Київська	0,44	8	0,265	6	0,692	16	0,70	8
Кіровоградська	0,30	25	0,142	21	0,703	12	0,53	21
Луганська	0,45	7	0,221	14	0,719	8	0,68	11
Львівська	0,37	14	0,200	15	0,698	13	0,62	15
Миколаївська	0,43	10	0,238	11	0,680	20	0,67	14
Одеська	0,48	6	0,292	5	0,707	11	0,74	4
Полтавська	0,42	11	0,325	4	0,731	6	0,74	5
Рівненська	0,34	19	0,328	3	0,671	25	0,68	12
Сумська	0,35	17	0,189	17	0,692	15	0,59	17
Тернопільська	0,26	27	0,083	27	0,672	24	0,45	27
Харківська	0,40	13	0,247	8	0,707	10	0,67	13
Херсонська	0,30	24	0,116	25	0,725	7	0,53	23
Хмельницька	0,31	22	0,119	24	0,678	23	0,51	25
Черкаська	0,34	18	0,183	18	0,679	22	0,58	18
Чернівецька	0,31	23	0,137	22	0,695	14	0,53	20
Чернігівська	0,36	15	0,146	19	0,682	17	0,56	19
м. Київ	0,63	1	0,514	1	0,768	2	1,00	1
м. Севастополь	0,50	5	0,231	12	0,751	5	0,73	7

Таблиця 2

Вибір типу регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку*

	Високий рівень фінансового забезпечення	Середній рівень фінансового забезпечення	Низький рівень фінансового забезпечення
Екологічний розвиток	↕	○	⊕
Соціальний розвиток	↕	○	⊕
Економічний розвиток	↕	○	⊕
Тип регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку	I тип Агресивна	II тип Агресивна III тип Помірно-агресивна IV тип Помірна	V тип Помірно-консервативна VI тип Агресивно-консервативна VII тип Консервативна VIII тип Пасивна IX тип Агресивна
Політика фінансової безпеки	↕	↕	↕
Інвестиційна політика	↕	↕	↕
Фіскальна політика	↕	↕	↕
Рівень фінансового забезпечення	Високий рівень фінансового забезпечення	Середній рівень фінансового забезпечення	Низький рівень фінансового забезпечення

* Розраховано автором

○ – високий рівень фінансового забезпечення; ⊕ – середній рівень фінансового забезпечення; ● – низький рівень фінансового забезпечення

які перебувають у зоні фінансового ризику. Позитивами такого типу політики є забезпечення збалансованого спрямування фінансових потоків за різними напрямками сталого розвитку. Стратегічними завданнями для таких регіонів є нарощення фінансового потенціалу при збереженні існуючих розподільчих механізмів. П'ятий тип політики (помірно-консервативний незбалансований) притаманний регіонам з недостатнім фінансовим потенціалом, що дозволяє фінансово забезпечувати лише певні напрямки сталого розвитку, не приділяючи достатньої уваги цілісності соціо-еколого-економічної системи. Завданнями для таких регіонів є вдосконалення розподільчих процесів та нарощення власної фінансової бази.

Шостий тип регіональної політики фінансового забезпечення характерний для регіонів з хаотичним розподілом фінансових потоків, непропорційним розвитком соціо-еколого-економічної системи, зосередженням уваги на використанні лише деяких фінансових методів та важелів. Для таких регіонів необхідним є вдосконалення розподільчих процесів на основі формування комплексу пріоритетів, спрямованих на пропорційність фінансового забезпечення сталого розвитку.

Сьомий тип регіональної політики фінансового забезпечення притаманний для регіонів з низьким рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами, що дозволяє частково вирішувати лише один із напрямків сталого розвитку. Перспективними завданнями такої політики мають стати пошук додаткових джерел фінансування, формування полюсів росту та інвестиційна активність. За такої ситуації необхідною є розробка цільових комплексних програм, оптимізованих за цілями, виконавцями та ресурсами. Зачасти за такого підходу доцільною є жорстка централізація управління, гранична обачливість у прийнятті та максимальна рішучість при виконанні управлінських рішень.

Восьмий тип регіональної політики фінансового забезпечення притаманний регіонам, показники діяльності яких набувають сталої тенденції до погіршення, і всі намагання змінити таку ситуацію не призводять до позитивного ефекту. При її реалізації важливим є розуміння теперішнього етапу функціонування регіональних підсистем не як початку кінця, а як початку відродження. Вихід на шлях розвитку така політика повинна забезпечити лише при втручанні позитивних зовнішніх впливів, широкому залученні інвестиційно-інноваційного потенціалу, запровадженні антикризового регіонального фінансового менеджменту. Пріоритетами такої політики має бути фінансування економіки регіону як основи задоволення матеріальних і духовних благ його населення, що дасть поштовх певній підтримці соціального та екологічного напрямків сталого розвитку.

Дев'ятий тип регіональної політики фінансового забезпечення притаманний регіонам з високим рівнем фінансового потенціалу, досконалим механізмом формування фінансових потоків, однак за відсутності гармонійного та пропорційного їх розподілу. Як показали отримані результати проведеного аналізу, як правило, найменш фінансово забезпеченою при даному типі політики є екологічна складова сталого розвитку, що вимагає зміщення акцентів на розвиток екологічного підприємництва, широке запровадження ресурсозберігаючих екотехнологій, для чого є об'єктивні передумови.

Отже, за допомогою проведення типології можна здійснити вибір регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку певного територіального рівня на основі виділення ознак фінансового забезпечення сталого розвитку. Загалом запропонована класифікація типів регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку дозволяє здійснити виважений підхід до розподілу фінансових ресурсів кожного регіону, що відповідає його потребам, можливостям і ресурсам. Діагностика недоліків та переваг регіональної політики фінансового

забезпечення для кожного конкретного регіону дозволяє визначити пріоритетні напрямки фінансування напрямків сталого розвитку та на цій основі підійти до реалізації принципів сталого розвитку (табл. 3). Пріоритетами фінансування у рамках певного регіону за напрямками сталого розвитку є:

- **економічний напрямок:** фінансування (повне або часткове) інвестиційних проектів, що відповідають стратегічним орієнтирам економічного розвитку; фінансування інноваційних розробок, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів на внутрішньому та зовнішньому ринках; субсидування частини відсоткових ставок із залучених суб'єктами господарювання кредитів для інвестиційних проектів, що відповідають інтересам України. Економічне зростання як передумова вирішення фінансових питань сталого розвитку повинне стати домінантою видатків бюджету;
- **соціальний напрямок:** фінансування соціально орієнтованих проектів з не обов'язково високим економічним ефектом, однак зі значним соціальним, спрямуванням на збільшення робочих місць, покращення умов праці, проживання чи відпочинку населення, зростання доходів, підвищення рівня освіти, розширення соціальної інфраструктури тощо; пріоритетним напрямком таких інвестицій мають бути капіталовкладення у розвиток людського капіталу, що переплітатиметься з економічними пріоритетами інноваційного спрямування сталого розвитку. За основу фінансових пріоритетів повинні бути покладені принципи концепцій соціального добробуту та соціального ринкового господарювання, за якими першочерговими є створення передумов для самозабезпечення громадян індивідуальними доходами, стимулювання підприємницької активності, а не намагання через бюджет вирішувати усі проблеми соціального захисту;
- **екологічний напрямок:** фінансування інвестиційних проектів, спрямованих на попередження, зниження або ліквідацію негативного впливу господарської діяльності усіх учасників (суб'єктів господарювання, населення тощо) на природне середовище; субсидування відсоткових ставок та встановлення пільг для суб'єктів господарювання, які займаються природоохоронною діяльністю. Пріоритетними напрямками мають стати на загальнодержавному рівні – екологічна сертифікація технологічних процесів, екомаркування продукції (заборона виробництва генномодифікованої продукції), на нижчому рівні – роздільний збір та вивіз сміття, впорядкування смітєзвалищ, створення мережі підприємств з переробки відходів тощо.

Регіонам України притаманні шість типів регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку: помірно-агресивна незбалансована (м. Київ); помірна збалансована (Полтавська область); помірна незбалансована (Дніпропетровська, Донецька та Одеська області); помірно-консервативна незбалансована (для Запорізької області та м. Севастополь); консервативна незбалансована (АР Крим, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Харківська області) та консервативна нестійка (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська).

Віднесення більшості регіонів України (48,1%) за типом політики фінансового забезпечення сталого розвитку до консервативної нестійкої свідчить про низьку дієздатність регіональної економіки забезпечувати пропорційний регіональний розвиток держави. Крім того, досить низькі показники фінансового забезпечення спостерігаються і щодо ще семи регіонів країни, яким притаманний консервативний

Таблиця 3

Пріоритети регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку

Тип політики	Регіони України	Пріоритетні фінансові завдання за напрямками регіональної політики фінансового забезпечення	
		за напрямками сталого розвитку	
Помірно-агресивна незбалансована	м. Київ	Підвищення рівня фінансової безпеки соціального та екологічного розвитку	Екологія та охорона НПС
	Полтавська	Підвищення рівня фінансової безпеки соціального та екологічного розвитку, збільшення частки капіталовкладень у видатках бюджетів	Пріоритетне вирішення соціальних та екологічних завдань
Помірна збалансована	Дніпропетровська Донецька	Підвищення рівня фінансової безпеки соціального та екологічного розвитку	Першочергове вирішення соціальних питань
	Одеська	Фінансова безпека соціального та екологічного розвитку	
Помірно-консервативна незбалансована	Запорізька	Спрямування капітальних видатків регіонального бюджету на стимулювання економічного розвитку та вирішення соціальних питань, активна інвестиційна політика	
	м. Севастополь	Фінансова безпека сталого розвитку	Пріоритетне фінансування соціальної сфери
Консервативна незбалансована	АР Крим	Підвищення рівня фінансової безпеки та фіскального забезпечення соціального та екологічного розвитку, інвестування в економіку	Екологія та охорона НПС
	Івано-Франківська	Підвищення дієвості фіскальної та інвестиційної політики соціально-економічного розвитку та рівня фінансової безпеки сталого розвитку	Першочергове вирішення соціально-економічних питань
	Київська	Підвищення інвестиційної активності у соціальну та екологічну сфери, вдосконалення фіскальної політики соціально-економічного розвитку, забезпечення фінансової безпеки сталого розвитку	Забезпечення комплексного розвитку регіону при вирішенні нагальних соціальних питань
	Луганська	Спрямування капітальних видатків регіонального бюджету та активна регіональна політика інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку	Першочергове вирішення соціальних питань
	Миколаївська	Вдосконалення фіскальної політики та політики фінансової безпеки	Підвищення соціально-економічного розвитку
Пасивна нестійка	Рівненська	Комплексна фінансова політика	
	Харківська	Вдосконалення політики фінансової безпеки, спрямування регіональної політики фіскального забезпечення на вирішення соціально-екологічних завдань	Пріоритетне вирішення соціальних та екологічних завдань
	Усі інші 13 регіонів	Формування фінансової стратегії сталого розвитку	Екобезпечний соціально-економічний розвиток

незбалансований тип регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку. Наведене свідчить про необхідність вжиття термінових стратегічно продуманих заходів вдосконалення розподільчих фінансових відносин у країні як одного із найважливіших інструментів та ресурсної основи забезпечення збалансованого розвитку за різними напрямками сталого розвитку. Замість видатків, розподіл яких базується на витратних моделях політики фінансового забезпечення, цільові витрати повинні ґрунтуватись на результативних моделях політики фінансового забезпечення і бути пов'язаними з конкретними результатами регіональних завдань.

Одним із можливих варіантів покращення фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів держави є розробка бюджету сталого розвитку у складі місцевих бюджетів. Функціями такого бюджету має стати: регулювання фінансових потоків відповідно до пріоритетів, встановлених регіональною політикою сталого розвитку; стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання; підтримання найменш фінансово забезпечених напрямків сталого розвитку, адже саме бюджетні кошти можуть забезпечити інвестування стратегічно важливих, але недостатньо прибуткових сфер (соціальна, екологічна). Це дозволить місцевим бюджетам стати не лише кошторисом доходів та витрат, а й засобом забезпечення сталого розвитку, фінансовим планом розширеного відтворення фінансових ресурсів регіону у довгостроковому періоді.

Бюджетним кодексом передбачений бюджет розвитку місцевих органів влади, визначено джерела його формування та напрями використання коштів. Разом з тим переважна більшість витрат бюджету має поточний характер, частка капітальних видатків у видатках місцевих бюджетів залишається вкрай низькою (в середньому за 2000-2005 рр. 12,8%), що зумовлено недостатнім обсягом бюджетних ресурсів.

Відповідно до статті 71 Бюджетного кодексу України надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів включають: кошти від відчуження майна, яке перебуває у комунальній власності, в т. ч. від продажу земельних ділянок несільськогосподарського значення; надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади; кошти від повернення позик, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності бюджетним кодексом, та відсотки, сплачені за користування ними; кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням відповідної ради; запозичення, здійснені в порядку, визначеному бюджетним кодексом та іншими законами України; субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів.

Доходи від продажу земельних ділянок та відчуження майна досить низькі, їх частка в місцевих бюджетах не перевищує 0,6–0,8%, хоча намічена позитивна тенденція до їх зростання на рівні бюджетів сільських рад. Політика виплати дивідендів на сьогодні є досить лояльною, що не дозволяє поповнювати капітальні видатки місцевих бюджетів. Запозичення регіональних органів влади можуть стати джерелом інвестиційних видатків місцевих бюджетів, однак за термінами та вартістю позичкового капіталу не завжди є економічно ефективними, особливо при вкладанні у покращення соціально-побутової сфери, природоохоронну діяльність. Субвенції з інших бюджетів мають цільове спрямування, що не дає регіональним органам влади можливості використання як повноцінного фінансового джерела сталого розвитку. Тобто бюджет розвитку, як основний інструмент впливу місцевих органів влади на економічну активність регіону, є вкрай фінансово обмеженим, що не дозволяє йому стати основним джерелом фінансового забезпечення сталого розвитку.

У цьому напрямку постає три завдання: віднайти реальні стабільні джерела наповнення бюджету сталого розвитку; по-друге, визначити пріоритетні напрямки спрямування сформованих ресурсів; по-третє, розробити методіку розподілу бюджету сталого розвитку між регіонами. Такий розподіл повинен враховувати основну суперечність політики фіскального забезпечення сталого розвитку: забезпечення справедливого розподілу фінансових ресурсів між регіонами згідно зі сформованим на їх території фінансовим потенціалом (з метою стимулювання соціально-економічного зростання) та мінімізацію регіональних асиметрій сталого розвитку.

Джерелами наповнення бюджету сталого розвитку мають стати загальнодержавні податки, в першу чергу, акцизний збір та податок на прибуток підприємств, частками відрахувань від яких доцільно сформувати фонд цільових субвенцій, розподіл якого слід здійснювати за пріоритетними цілями сталого розвитку. До складу такого фонду доцільно включити також кошти фондів охорони навколишнього природного середовища, частку ресурсних платежів, що дозволить забезпечити цільове витрачання коштів на природоохоронні цілі. При цьому обов'язковому перегляду у бік збільшення підлягають ставки оподаткування ресурсопотоків та екологічних платежів при зменшенні податкових нарахувань на заробітну плату, що відповідає принципам фіскальної політики сталого розвитку європейських країн.

Встановлення нових податків, як джерела фінансового забезпечення бюджету сталого розвитку, за умов переобтяженості реального платника є недоцільним, що може стати причиною поглиблення процесів тінізації доходів, зростання обсягів нелегальної економіки. Тому розширення бази оподаткування, на нашу думку, доцільне лише за умови виконання трьох основних критеріїв: недопущення надмірного навантаження на платників податків; забезпечення прозорості бази оподаткування; недопущення провокування тінізаційних процесів. З цієї позиції, джерела надходження бюджету сталого розвитку, на нашу думку, можна доповнити запровадженням податку на нерухомість за єдиною ставкою за квадратний метр з коригуванням залежно від мети використання будівель, географічного розташування, соціального статусу суб'єктів оподаткування. Запровадження такого податку, як показує досвід Польщі, може суттєво підвищити фінансовий потенціал місцевих бюджетів (надходження від такого виду податку становлять близько одного відсотка ВВП), до того ж база оподаткування не підлягає ухиленню від сплати.

Крім того, додатковим джерелом бюджету сталого розвитку можуть стати вітчизняні та іноземні інвестиції, міжнародні гранти, пошук, залучення та відповідальність за які покладатиметься на регіональні органи влади (через формування критеріїв результативності регіональної політики фіскального забезпечення тощо). Джерела (основні та додаткові) наповнення бюджету сталого розвитку повинні розподілятися пропорційно до потреб кожної зі сфер. Запропоновані напрямки формування бюджету сталого розвитку, на нашу думку, дозволять підвищити фінансову спроможність регіонів у розв'язанні завдань сталого розвитку.

Оптимізація таким чином фінансових потоків бюджету сталого розвитку між регіонами України за напрямками, які потребують найбільшої підтримки або ж найбільшого стимулювання, на нашу думку, дозволить зменшити регіональні асиметрії їх фінансового забезпечення сталого розвитку та підвищити зацікавленість регіонів у збільшенні власної фінансової бази.

На основі використання фінансових інструментів регіональної політики, дієвість якої визначатиме фінансову міць держави, баланс між загальнодержавними та регіональними інтересами, соціальну, економічну та екологічну безпеку регіону, наведене теоретичне узагальнення вирішення наукової проблеми – забезпечення сталого розвитку регіону. У процесі дослідження зроблено такі висновки:

1. На основі дослідження еволюції підходів до екологізації та соціалізації економічних моделей суспільного розвитку, у статті обґрунтовано, що засади сучасної моделі регіонального розвитку перетворюють пошук механізмів гармонізації в еколого-економічних чи соціо-економічних відносинах на пошук механізмів гармонізації у соціо-еколого-економічних відносинах.
2. Збалансованість соціальної, економічної та екологічної сфер сталого розвитку держави може бути забезпечена лише за умови розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку факторів виробництва, що зумовлює потребу розробки наукових основ регіональної політики сталого розвитку регіонів, яку визначено як систему цілей, заходів та дій, спрямованих на взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів щодо забезпечення збалансованості економічної, соціальної та екологічної сфер регіону.
3. З одного боку, нераціональна політика фінансового забезпечення може спричинити розбалансування регіональної системи, однак з іншого, саме фінанси та характер їх розподілу і є тим інструментом узгодження інтересів та суперечностей, за допомогою якого здійснюються формування та перерозподіл валового внутрішнього продукту, в результаті чого досягається гармонізація його розподілу між окремими сферами та регіонами, що дозволяє зробити його найбільш дієвим інструментом забезпечення збалансованості напрямків сталого розвитку регіону.
4. Мету сталого розвитку регіону як задоволення потреб нинішніх та майбутніх поколінь можна тлумачити через призму забезпечення безпеки як стану захищеності найважливіших економічних, соціальних та екологічних інтересів регіону.
5. Визначити особливості регіональної політики сталого розвитку, виявити її сильні та слабкі місця, проаналізувати джерела та рівень фінансового забезпечення соціальної сфери, потреб економіки та вирішення природоохоронних проблем регіонів дозволяє оцінка сталого розвитку регіонів України у поєднанні з оцінкою фінансового забезпечення соціальної, економічної та екологічної сфер регіону.
6. З метою забезпечення збалансованості розвитку регіону запропоновано критерії визначення таких потреб на основі формування матриці типів регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку.

Герасимчук З.В., Вахович И.М. Региональная политика финансового обеспечения устойчивого развития.

Представлено теоретико-методологическое обоснование сущности и значения региональной политики финансового обеспечения устойчивого развития. Определены типы такой политики и сформированы механизмы ее реализации.

Ключевые слова: типы региональной политики, региональная политика финансового обеспечения устойчивого развития.

Herasymchuk Z.V., Vakhovych I.M. Regional Policy of Financial Providing of Sustainable Development.

Theoretical-methodological substantiation of essence and value of regional policy of financial providing of sustainable development has been presented. Types of such policy and mechanisms of its realization have been determined.

Key words: types of regional policy, regional policy of financial providing of sustainable development.

Надійшло 11.02.2008 р.